

אדר התשע"ח

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

למבנה פרשיות המשכן ולכפילות לכאורה בין תרומה-תצוה וויקהל פקודי לפרשות ויקהל-פקודי (על פי שיעורים של הרב יאיר קהאן והרב גד אלדר)

2. שמות כ"ט, מ"ג-מ"ו:

"ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי: וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו אקדש לכהן לי: ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לא-להים: וידעו כי אני ה' א-להיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם אני ה' א-להיהם"
פסוקים אלו חוזרים על מטרת המשכן, כפי שתוארה בתחילת פרשת תרומה ("ושכנתי בתוכם"), ומהווים סיום לאותה פתיחה. מכאן, שפרשיות תרומה ותצוה אינן אלא חלקים של פרשה מקראית אחת, לה ניתן לקרוא "פרשת מלאכת המשכן". פרשה זו מתחילה בתחילת פרשת תרומה ומסתיימת בסוף תצוה, והיא כוללת את המשכן, כליו ובגדי הכהונה.

כך מצאנו גם בתחילת פרשת ויקהל, כאשר משה אוסף את העם כדי לצוותם על המשכן.

3. שמות ל"ה, י"י-י"ט:

"וכל חכם לב בכם יבואו ויעשו את כל אשר צוה ה'... את המשכן את אהלו ואת מכסהו... את בגדי השרד לשרת בקודש את בגדי הקודש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן"
רק אחרי גמר כל העבודה, כולל בגדי הכהונה, התורה מסיימת.

4. שמות ל"ט, ל"ב:

"ותכל כל עבודת משכן אהל מועד ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו"

היוצא מכל הנ"ל, שפרשות ויקהל ופקודי מהווים שני חלקים של יחידה מקראית אחת. אמנם, בשנה מעוברת אנו נאלצים להפריד אותה באופן מלאכותי, על מנת למתוח את הפרשיות למשך שנה ארוכה יותר.

פרשה אחת או שתי פרשיות

פרשת ויקהל עוסקת במבנה המשכן ובכליו, ופרשת פקודי מתמקדת בבגדי הכהנים. בשנה רגילה, אנו קוראים בשבת את פרשת ויקהל יחד עם פרשת פקודי. בשנה מעוברת, לעומת זאת, הן נקראות בנפרד. יש מקום לתהות על היחס בין המשכן לבין בגדי כהונה: ניתן להבין שהמשכן ובגדי הכהונה יוצרים יחידה אורגנית אחת, אך אנו נאלצים להפריד ביניהן באופן מלאכותי בשנה מעוברת. מהעבר השני, ניתן לטעון שמדובר על יחידות נפרדות, שבשנה רגילה מחוברות על מנת לסיים את התורה בתום השנה. בהקשר זה, יש לציין את פרשת תצוה, המקבילה לפרשת פקודי, ועוסקת גם היא בבגדי הכהונה. באופן קבוע, פרשת תצוה נקראת בנפרד מפרקי המשכן וכליו שבפרשת תרומה. מכאן, תמיכה לאפשרות שמדובר ביחידות נפרדות.

הבה נבחן את השאלה מתוך מבנה הפרשיות עצמן. דברי הפתיחה של פרשת תרומה מורים על אחידות הפרשיות.

1. שמות כ"ה, ג'-ז':

"וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחושת: ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים: ועורות אילים מאדמים ועורות תחשים ועצי שטים: שמן למאור בשמים לשמן המשחה ולקטורת הסמים: אבני שוהם ואבני מלואים לאפוד ולחושן"

רשימה זו כוללת את כל החומרים הדרושים לבניית המשכן, לעשיית כליו וגם ליצירת בגדי הכהונה. בסיום הרשימה מופיע פסוק המצביע על מטרת המשכן.

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"

מכאן משמע, שגם בגדי כהונה משתלבים עם המשכן, ובלעדיהם אי אפשר להגיע למטרה של "ושכנתי בתוכם".

בנוסף יש לציין את הפסוקים המופיעים לקראת הסוף של פרשת תצוה, לאחר הציווי על בגדי כהונה.

שתיים שהן אחת

מכל האמור למעלה, מסתבר שהמשכן ובגדי הכהונה הם אמנם תתי קבוצה שונים, אך שניהם שייכים ליחידה מקראית – פרשת מלאכת המשכן.

ישנם ביטויים נוספים לחלוקה הפנימית בתוך פרשת מלאכת המשכן. פרשת תצוה פותחת בלקיחת שמן מאור להדליק את המנורה. יש לתהות על המיקום של פרשה זו, ורבו הפירושים והדרשות שבאו להסבירו.

הרב יאיר קהאן מציע שפרשה זו הוכנסה בתווך בין המשכן וכליו מצד אחד, לפרשת בגדי כהונה מאידך, על מנת להפריד ביניהן.

כעין זה מצאנו בתחילת פרשת פקודי. אחרי תיעוד עשיית המשכן וכליו, התורה מדווחת בצורה מפורטת על כל החומרים שנתנו למלאכת המשכן, וכיצד השתמשו בהם. בסופו של הדו"ח, מגיעה גם התייחסות לבגדי הכהונה (שמות ל"ט, א'):

"ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקודש ויעשו את בגדי הקודש אשר לאהרן"

וזה כמובן מעלה את השאלה: אם הדיווח הוא על כל מלאכת המשכן, ובגדי כהונה בכלל, מדוע הוא מופיע בתחילת פרשת פקודי, לפני שהתורה מתעדת את עשיית בגדי הכהונה?

בהקשר זה, יש מקום לציין את ההבדל בין המסורה היהודית, לבין החלוקה לפרקים המיוחסת לתאולוג הנוצרי סטפן לנגטון. לפי המסורה, פסוק זה מחובר אל הקטע הקודם לו, ואם כן, הוא חלק מאותו הדיווח. אולם, לפי החלוקה לפרקים פסוק זה הוא פתיחה של פרק חדש העוסק בעשיית בגדי הכהונה.

החלוקה לפרקים נועדה לפתור את הקושי הנ"ל. כלומר, הדיווח עוסק רק במשכן וכליו, והופעתם בתחילת פרשת פקודי, אחרי שהתורה סיפרה על עשייתם, ברורה. הפסוק העוסק בעשיית בגדי הכהונה מן התכלת והארגמן ותולעת השני, הוא מעין הקדמה להמשך הפרשה העוסקת בעשיית בגדי הכהונה.

כאמור, חלוקת הפרקים עומדת בסתירה למסורה שחיברה את הפסוק על בגדי הכהונה למה שקדם לו. לפי המסורה, פרשייה חדשה נפתחת בתיעוד עשיית האפוד.

10. **שמות ל"ט, ב':**

"ויעש את האפוד זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר"

אם כן, לפי המסורה, שאלתנו חוזרת ונעורה: מדוע הכניסה התורה את הדיווח על עשיית המשכן, כליו ובגדי הכהונה, טרם סיימה לספר על העשייה של בגדי הכהונה.

הרב יאיר קהאן, מציע גם כאן, שהכנסת הדברים בין עשיית המשכן לעשיית בגדי הכהונה, נועדה להפריד

ההבדלים הסגנוניים בין הפרשות

על אף האמור, בחינה מדוקדקת יותר מגלה במקרא רמזים לשוני בין בניין המשכן לבגדי כהנים.

בהתייחסות למשכן וכליו, התורה מדגישה, חזור והדגש, את ה"תבנית" אשר הראה למשה בהר. כך, בתחילת פרשת תרומה,

5. **שמות כ"ה, ט:**

"ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו"

התורה חוזרת על כך בסוף הקטע העוסק בכלי המשכן.

6. **שמות כ"ה, מ':**

"וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר"

כך גם בסיום הפסוקים העוסקים בבניין המשכן עצמו.

7. **שמות כ"ו, ל':**

"והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר"

פעם נוספת, חוזרת על כך התורה בסיום הפרק העוסק בבניין מזבח הנחושת.

8. **שמות כ"ז, ח':**

"נבוב לחות תעשה אותו כאשר הראה אותך בהר כן יעשו"

אך במשך כל הפרשה העוסקת בבגדי כהונה (כ"ח, א'-מ"ג), התורה לא מזכירה את התבנית אשר הראה את משה בהר, ולו פעם אחת.

התורה מבחינה בין בגדי כהונה למשכן וכליו גם בצורה נוספת. כאשר התורה מתארת את עשיית בגדי כהונה בפרשת פקודי, התורה חוזרת שוב ושוב, כמעין פזמון, על הפסוק **"כאשר צוה ה' את משה"**.

כבר בסיום הפרשה הקודמת, העוסקת במפקד החומרים שנתרמו למלאכת המשכן.

9. **שמות ל"ט, א':**

"ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקודש ויעשו את בגדי הקודש אשר לאהרן כאשר צוה ה' את משה"

כך מצאנו גם ביחס לאפוד (שם ה'), אבני השוהם (שם ז'), החושן (שם כ"א), המעיל (שם כ"ו), בגדי כהן הדיוט (שם כ"ט) והציץ (שם ל"א).

כל זאת, בניגוד לפרשה המקבילה המתארת את בניין המשכן וכליו בפרשת ויקהל, בה פזמון זה חסר.

הבחנה זו מובילה אותנו למסקנה שפרשת המשכן וכליו ופרשת בגדי כהונה הן שתי יחידות מקראיות נפרדות, כפי שהן נקראות בשנה מעוברת. כמובן, שמסקנה זו עומדת בסתירה למה שקבענו למעלה, שפרשיות ויקהל ופקודי מחוברות יחד ביחידה אורגנית אחידה.

מרום. כאן, על הארץ, בני האדם טרם הכירו במציאות האין סופית של הקדוש ברוך הוא, ועדיין לא קיבלו על עצמם עול מלכות שמים בצורה אוניברסאלית ומוחלטת. לכן בארץ, כסא המלכות של ה', כביכול, אינו שלם (עין רש"י שמות י"ז, ט"ז).

לפי המדרש, ישנו מימד אחר, בו האמת של מלכות ה' המוחלטת באה לידי ביטוי. במימד זה, האמת האבסולוטית של המציאות האין סופית של ה' מקיפה את הכל. דברי המדרש, כך נראה, הם פיתוח של רעיון שבמרכזו עומדות הנבואות של ישעיהו (ו') ויחזקאל (א'), אשר ניבאו על שרפים, אופנים וחיות הקודש המשרתים במרום ומשבחים את הקדוש ברוך הוא.

חז"ל תיארו את השבח של משרתי עליון בברכת היוצרות.

14. ברכת יוצר אור:

"כולם אהובים, כולם ברויים, כולם גיבורים, וכולם עושים באימה וביראה רצון קונם, וכולם פותחים את פיהם בקדושה ובטהרה בשירה ובזמרה... וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה, ונותנים רשות זה לזה להקדיש ליוצרים בנחת רוח, בשפה ברורה, ובנעימה קדושה כולם כאחד עונים ואומרים ביראה" בתיאור זה, חז"ל הדגישו במיוחד "כולם". במרום, "כולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה...". שם, במרום, נמצא בית המקדש של מעלה. מקדש זה הוא המראה שהתגלה למשה בסיני, כדי לבנות את המשכן של מטה באותה תבנית של המשכן של מרום.

המראה השמימי שהתגלה למשה היה של המשכן בשלמותו, כולל כליו: הארון, השולחן, המנורה והמזבח. אולם, דבר אחד היה חסר במראה ההוא – אין כהנים המשרתים בבית המקדש של מעלה. כהני המקדש של מעלה הם יצורים שמימיים טהורים, המכונים בידי חז"ל מלאכי השרת.

15. חגיגה דף יב ע"ב:

"זבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח בניו ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן" בניגוד לבית המקדש של מעלה, בית המקדש של מטה נועד עבור בני אנוש, שעם כל חולשותיהם וחסרונותיהם, בני האדם הם אלו שאמורים לבחור לקבל על עצמם את עבודת ה'.

16. כך ניסחו זאת חז"ל בקדושה (מתוך הקדושה):

"נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותך בשמי מרום"

שמו של הקדוש ברוך הוא מתקדש במרום בתוך מציאות של אמת מוחלטת בה אין שום מקום לבחירה. אולם, ה' ברא את העולם, ומוטל על בני אדם לקדש את שמו

ביניהן. כך התורה שוב רומזת לנו על השוני ביניהן, על אף היות שתיהן חלקים ממלאכת המשכן. המשכן וכליו מצד אחד, ובגדי הכהונה מאידך, מהווים שתי תתי קבוצה, ולא הרי זו כהרי זו.

11. ומסכם הרב יאיר קהאן:

נוכל להסיק שהחיבור בין ויקהל לפקודי בשנה רגילה הוא אכן חיבור טבעי, שהרי בגדי כהונה מצטרפים אל המשכן וכליו בפרשת "מלאכת המשכן". במקביל, גם החלוקה לשתי פרשיות בשנה מעוברת, כמו החלוקה בין הפרשיות תרומה ותצוה, איננה הפרדה מלאכותית. היא משקפת את השוני שבין המשכן לבין בגדי הכהונה, על פי הקווים שהתורה עצמה מציינת.

המראה בהר סיני

אבל כמובן, שנשאלת השאלה: מהי המשמעות של חלוקה זו? מדוע התורה מדגישה כל כך את ההבדל בין בגדי כהונה לבין המשכן? בנוסף, יש להבין את המשמעות של הכלים הלשוניים בהם הבחינה התורה בין המשכן לבגדים. למה הייחודיות של המשכן וכליו באה לידי ביטוי במראה בהר סיני? איך הפזמון "כאשר צוה ה' את משה" קשור לבגדי הכהונה?

על מנת להבין דברים אלו, יש צורך לדון בפירוש מראה המשכן וכליו, שמשה ראה בהר סיני. רש"י פירש, שהקדוש ברוך הוא הראה למשה צורות של אש בתבנית כלי המשכן.

12. את פירושו שאב מדברי הגמרא (מנחות כט.):

"תניא, רבי יוסי ברבי יהודה אומר: ארון של אש ושולחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים, וראה משה ועשה כמותם, שנאמר: וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר"

בניגוד לסוגיה זו, עומדת מסורה אחרת, המופיעה במספר מדרשי חז"ל.

13. פסיקתא רבתי פיסקא כ', פרשת מתן תורה:

"מיד כשעלה משה למרום פתח הקדוש ברוך הוא שבעה רקיעים והראהו בית המקדש של מעלה והראהו ארבע ציבעונים שעשה מהם משכן שנאמר והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר"

בבסיס מדרש זה עומד הרעיון, המופיע במדרשים רבים, לפיו קיים בית מקדש של מעלה המקביל לבית המקדש של מטה הבנוי בירושלים. לפי הפסיקתא, המראה שהתגלה למשה כאשר עלה למרום, היה של המשכן השמימי וכליו.

על פי המדרש, העבודה הארצית שואפת לעבודה הטהורה והשלמה, עבודה שיכולה להתרחש רק בשמי

19. שמות ל"ב, ל"א-ל"ד:

"וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי חָטָא הָעַם הַזֶּה חָטָא גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב: וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם אֵין מַחְנֵי נָא מִסַּפְרָךְ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא לִי אֲמַחֲנוּ מִסַּפְרִי: וְעַתָּה לֵךְ נַחֵה אֶת הָעַם אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לֵךְ הִנֵּה מְלֹאכֵי יָלְדָה לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פְּקֻדֵי וּפְקֻדְתֵי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם"

העם מתבשר על שילוב מלאך שיתווך ביניהם ל-ה', ומגיב בעצב.

20. שמות ל"ג, א'-ד':

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אֲתָה וְהָעַם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם... וְשַׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מְלֹאֲךְ וְגֵרְשִׁיתִי אֶת הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרָזִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קִשָּׁה עָרַף אֲתָה פֶן אֶכְלָךְ בְּדָרְךָ: וַיִּשְׁמַע הָעַם אֶת הַדְּבָר הַרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבְּלוּ וְלֹא שָׁתוּ אִישׁ עֵדִיו עֲלָיו"

למצב חדש זה מספר השלכות. ראשית, משה מרחיק את אוהלו מהמחנה.

21. שמות ל"ג ז'-י"א:

"וּמֹשֶׁה יָקַח אֶת הָאֶהָל וְנִטָּה לוֹ מַחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן הַמַּחֲנֶה וַקְרָא לוֹ אֶהָל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל מִבְּקֵשׁ ה' יֵצֵא אֶל אֶהָל מוֹעֵד אֲשֶׁר מַחוּץ לַמַּחֲנֶה... וְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה פְּנִים אֶל פְּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשֵׁעַ בֶּן נּוּן נָעַר לֹא יִמַּשׁ מִתּוֹךְ הָאֶהָל"

בנוסף, משה פותח לאחר מכן בדו שיח, להבנת דרכי ה'.

22. שמות ל"ג י"ב-י"ג:

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' רְאֵה אֲתָה אָמַר אֵלַי הֵעַל אֶת הָעַם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר תַּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אֲמַרְתָּ יִדְעִיךָ בְּשֵׁם וְגַם מִצָּאת חַן בְּעֵינַי: וְעַתָּה אִם נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ וְאִדְעָךָ לְמַעַן אֲמַצָּא חַן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עֲמַד הַגּוֹי הַזֶּה"

סמיכות העניינים בין בקשת משה לאירועים שקדמו לה, אינה ברורה. התמיהה מתגברת לאור העובדה, שמשה מבאר בדבריו את הסיבה לבקשה. לדבריו, בקשתו נובעת דווקא מהופעתו העתידית של המלאך להנחות את העם במדבר.

כִּי לֹא יִשָּׂא לַפְּשָׁעֵכֶם כִּי שָׁמִי בְּקִרְבּוֹ

לשם הבהרת הדברים, נחזור לאזכור הראשון של אפשרות ההנהגה על ידי המלאך.

23. שמות כ"ג, כ'-כ"א:

"הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלַח מְלֹאֲךְ לְפָנֶיךָ לְשִׁמְרָךְ בְּדָרְךָ וְלִהְבִּיאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכַּנְתִּי: הַשְּׁמֵר מִפְּנֵי וּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ אֶל תִּמְרוּ בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לַפְּשָׁעֵכֶם כִּי שָׁמִי בְּקִרְבּוֹ"

יתברך דווקא כאן בארץ, דווקא במציאות המחייבת לעבוד את ה' על ידי בחירה.

חשיבות העבודה של מטה מתוארת בפיוט נפלא המיוחס לרבי אלעזר הקליר, שאנו אומרים ביום הכיפורים.

17. מתוך תפילת יום הכיפורים:

"אשר אומץ תהילתך באילי שחק בברקי נוגה בגדודי גובה בדמומי דקה וקדושתך בפיהם, ורצית שבח מהומי ברגש ועורכי שוע זועקי תחנה הוגי חנינה והיא כבודך"

18. מוהר"ן תנינא ג', אות ד':

"כי השם יתברך יש לו שרפים וחיות ואופנים ועולמות עליונים, שהם עובדים אותו יתברך, ואף על פי כן עיקר התענוג והשעשוע שלו כשעולה למעלה העבודה של עולם"

הרי לנו, שכביכול הקדוש ברוך הוא מעוניין במיוחד בעבודתם של בשר ודם. בני האדם יכולים להצליח רק בעקבות העובדה שהם מסוגלים להיכשל. קבלת עול מלכות שמים של האדם היא ברת משמעות, רק משום שהוא יכול גם לדחותה.

כוהני המשכן הם בני אדם שנבחרו לעבוד במקדש של מטה, הם הלוֹבְשִׁים בגדי כהונה. במקדש של מעלה אין בגדי כהונה, שהרי אין בני אדם נמצאים שם.

לכן, הביטוי "כאשר אתה מראה בהר" נאמר רק ביחס למשכן וכליו, על מנת לבטא כאן על הארץ את מעין המקדש של מעלה. אולם, מה שמייחד את המשכן של מטה, היא העובדה שהמשרתים בו הם בשר ודם. הבחירה החופשית של האדם לעבוד את הקדוש ברוך הוא בתוך המציאות של העולם הארצי, היא המעניקה את החשיבות והייחודיות למקדש של מטה. ייחודיות זו באה לידי ביטוי בכהנים העובדים במקדש, ומעניקה למקדש של מטה את המשמעות המיוחדת לו. לכן, הפזמון המקראי המייחד עשיית בגדי הכהונה הוא ביטוי לבחירה האנושית לקבל את עול התורה, "כאשר צוה ה' את משה".

חטא העגל בין הכפילויות בפרשת המשכן

נקודה נוספת בה נרצה לעסוק בשיעור השבוע היא החזרה על מעשה המשכן. במקום שהתורה תפטיר "ויעשו העם כדבר משה", בוחרת התורה לפרט שוב את הקמת המשכן לפרטיו, למרות שכבר תיארה אותו במהלך הציווי. אחד ההסברים המקובלים לכפילות הוא חטא העגל המתואר בין הציווי למימוש.

חטא העגל איים להמיט כליה על עם ישראל, "לולי משה בחירו עמד בפרץ" (תהלים ק"ו, כ"ג). אמנם העם לא נכחד, אך טיב היחסים בין ישראל ל-ה', לאחר החטא, מתאפיין בריחוק.

וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו

בשלב זה, לפתע משתפת אותנו התורה בעובדת קרינת פניו של משה.

27. שמות ל"ד כ"ט-ל"ה:

"וַיְהִי בְרִדְתּוֹ מֹשֶׁה מֵהָרְסִינִי וְשָׁנִי לַחַת הַעֲדַת בְּיַד מֹשֶׁה בְרִדְתּוֹ מִן הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ: וַיֵּרָא אֶהְרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירָאוּ מִגֹּשֶׁת אֱלֹהִים: וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה... וְאַחֲרַי כֵּן נִגְשׂוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְוּם אֶת כָּל אִשׁוֹר דָּבָר ה' אִתּוֹ בְּהָרְסִינִי: וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אֲתָם וַיִּתֵּן עַל פָּנָיו מִסּוּהָ: וּבָבֹא מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' לְדַבֵּר אִתּוֹ יָסִיר אֶת הַמִּסּוּהָ עַד צֵאתוֹ וַיִּצָּא וְדָבָר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אִשְׁרוֹר יִצְוֶה: וַיֵּרָאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו וְהָשִׁיב מֹשֶׁה אֶת הַמִּסּוּהָ עַל פָּנָיו עַד בָּאוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ"

מעבר למיקום הפרשה, מתבקש גם טעם לקרינת פניו. במסגרת התיאור, המקרא מציין "וייראו מגשת אליו". נראה, שתופעה זו נועדה ליצור ריחוק ויראה מפני משה. כעת, נבין מדוע מצוינת עובדה זו דווקא כעת, למרות שמשה דיבר עם ה' קודם לכן פעמים רבות.

נראה, שהמקרא מעוניין לרמוז, כי משה אינה שוב אותה הדמות המוכרת קודם חטא העגל. כעת הוא מתפקד כ"מלאך ה'", וקרינת פניו מסמלת את הפער שנפער בינו למין האנושי, מתוקף מעמדו זה.

אם כן, לדעת הרב גד אלדר, משה משמש בשתי שליחויות. בשעה שהוא מצווה לעם את דברי ה', הוא מתפקד כמלאך ה'. בשעה זו הוא מסיר את המסווה, ומטיל יראה סביבו. בסיום הדברים הוא מכסה את פניו, וכך מאפשר את התקשורת בין העם למשה האיש, כמנהיגם מימים ימימה.

הרב אלדר מביא את פסוק הסיום לפרשיה בדברים, כחיזוק לדבריו.

28. דברים י"א, י"ז-י"א:

"וְאַנְכִי עֹמְדִי בְּהָרַי כִּימִים הָרֵאשִׁימִים אֲרַבְעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע ה' אֵלַי גַּם בְּפַעַם הַהוּא לֹא אָבָה ה' הַשְׁחִיתָדָּ: וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי קוּם לֵךְ לְמַסַּע לְפָנָיו הָעַם וַיָּבֹאוּ וַיִּירָשׁוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּם לְתַת לָהֶם: נִיסוּחַ הַדְּבָרִים רוּמֵז לְתַפְקִיד הַמִּלְאָךְ, שְׁלוֹ יוֹעַד תַּפְקִיד זֶה (לג', ב'-ג'): וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מִלְאָךְ וְגִרְשִׁיתִי אֶת הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרָזִי הַחִי וְהַיְבוּסִי: אֶל אָרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קִשָּׁה עֵרַף אֶתְּךָ פֶּן אֶכְלָד בְּדָרְךָ"

על פי הבנה זאת מציע הרב אלדר להסביר את ההשלכות של מהלך הזה על גורל ציווי המשכן.

מתברר שסמכותו ומעמדו של המלאך יונקים מהעובדה ש"שמי בקרבוי". לאור זאת, נקרא שוב את דברי משה, על בסיס ביאור רמב"ן.

24. שמות ל"ג, י"ב:

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' רְאֵה אֶתְּךָ אֲמַר אֵלַי הֲעַל אֶת הָעַם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אִמְרַת יִדְעִיתִךָ בְּשֵׁם וְגַם מִצָּאת חַן בְּעֵינָי"

25. וביאר רמב"ן את דבריו כך (רמב"ן שם ב'):

"וזה טעם 'ואתה אמרת ידעתיך בשם' - שידעתינו ורוממתני בשמך"

על פי דבריו, שמילת "בשם" מתייחסת לשמו של ה' ולא לשמו של משה, מציע הרב גד אלדר, לבאר את בקשת משה באופו הבא: משה טוען, כי בעוד שסמכותו של המלאך יונקת מכך ששם ה' בקרב, הרי אף הוא זכה לכך שידעו ה' בשמו. כעת מבקש הוא לטפס מעלה, שידענו ה' את דרכיו. כך, הצורך במלאך יתייטר, ומשה עצמו ישמש בתפקידו.

בהצעת הפרשה של משה, כל הגורמים יבואו על סיפוקם. ה' אכן יפגין את ריחוקו מהעם בכך שיתייחס רק למשה. במקביל, הנזק לעם יצטמצם בכך שרק משה ימשיך להיות בינם לבין ה'. מעתה, לא ישמש משה רק מנהיג העם מטעמים, אלא אף בתור מלאך ה' עושה דברו מטעמו. הרושם המתקבל הוא ש-ה' נעתר להצעתו של משה, ובהתאם לכך מסכם את הדיון.

26. שמות ל"ד, ט'-י':

"וַיֹּאמֶר אִם נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ אֲדַנִּי יִלְךָ נָא אֲדַנִּי בְּקִרְבָּנוּ כִּי עִם קִשָּׁה עֵרַף הוּא וְשִׁלַּחְתָּ לְעוֹנְנוֹ וְלַחֲטָאתָנוּ וְנִחַלְתָּנוּ: וַיֹּאמֶר הִנֵּה אֲנֹכִי בְרִית בְּרִית נִגְדָה כָּל עֲמֻדָה אֶעֱשֶׂה נִפְלְאוֹת אֲשֶׁר לֹא נִבְרָאוּ בְּכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הַגּוֹיִם וְרָאֵה כָּל הָעַם אֲשֶׁר אֶתְּךָ בְּקִרְבּוֹ אֶת מַעֲשֶׂה ה' כִּי נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ"

ה' כורת ברית חדשה, שתביא לעשיית נפלאות. אם נקרא באופן זהיר את הפסוק נגלה, שהנפלאות ייעשו לנגד עם ישראל - אך מעשה ה' הנורא ייעשה עם משה בלבד!

כאן מתוארת מערכת היחסים החדשה בין הגורמים השונים. ה' מתמקד במשה, ותפקידו של משה להנהיג את העם על פי דברי ה' אליו. מאחר שנכרתה ברית חדשה, במתכונת שונה מזו הייתה צפויה, מצרף המקרא שוב את נספחיה, שהוזכרו כבר במהדורתה הקודמת. אלו כוללים את איסור עבודה זרה ופרשת המועדות (שם י"א-כ"ו).

32. דברים י"א, א'-ה':

"בַּעַת הַהוּא אָמַר ה' אֵלַי פֶּסֶל לָךְ שְׁנֵי לוחֹת אֲבָנִים כְּרֹאשֵׁינִים וְעֵלָה אֵלַי הִהָרָה וְעָשִׂיתָ לָךְ אַרְוֹן עֵץ: וְאָכַתְבָּ עַל הַלְּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלְּחֹת הַרְּאשֵׁינִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשָׁמַתָּם בְּאֶרְוֹן: וְאַעֲשֶׂה אַרְוֹן עֵצִי שְׁטִיטִים וְאֶפְסַל שְׁנֵי לוחֹת אֲבָנִים כְּרֹאשֵׁינִים וְאַעֲלֶה הִהָרָה וְשְׁנֵי הַלְּחֹת בִּינְדִי: וְיִכְתֹּב עַל הַלְּחֹת כַּמִּכְתָּב הַרְּאשֹׁן אֶת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבַּר ה' אֵלַיכֶם בְּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקֶּהֱל וְיִתְּנֶם ה' אֵלַי: וְאִפֵּן וְאֵרַד מִן הַהָר וְאַשֵּׁם אֶת הַלְּחֹת בְּאֶרְוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְיִהְיוּ שֵׁם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי ה' "

המפרשים נחלקו בזיהויו של ארון עץ זה. עיין בדברי הרמב"ן והשגותיו על פירוש רש"י (שם, פס' א'). מתוך כך התגלגל הדיון גם לתיארוך הפרשה.

לפי הניתוח שמציע הרב אלדר, נראה שציווי זה משלים את תפקודו של "אהל משה" כ"אהל מועד", בכך שהוא נוסף בו תוכן ממשי בדמות לוחות הברית.

ומדגיש הרב אלדר, שאופי הציווי על קבלת הלוחות השניים מתאפיין בפרטיות, ובייחוד העניין למשה בלבד. בניגוד למעמד סיני הראשון, שנעשה ברוב עם, מתרחש מעמד סיני השני, בהקפדה על שקט. עם השלמתו, משה אוחז בידיו את לוחות האבן המושמות בארון עץ. מתבקש, אפוא, שארון עץ זה יעמד ב"אהל מועד" העכשווי, שהוא "אהל משה".

כך, נשלמת חנוכתו של האהל וכליו, במהדורתו המצומצמת. מתן תורה מחודש זה, משתלב באווירת הזמן המבדילה באופן ברור בין משה 'מלאך ה' ', ובין העם הסר למשמעתו.

וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם

אמנם, אם יחסי העם ו-ה' התייצבו בצורה שתיארנו, עולה סימן שאלה גדול על גורל בניית המשכן בקרב העם. לפי תיאורנו, המשכן קיים ופעיל כבר. מניין ידע משה ש-ה' עדיין חפץ בבניינו?

לדעת הרב אלדר, אווירת אי הוודאות האופפת את ציווי המשכן, בולטת גם בניסוח הציווי בעצמו, בפעם השנייה. בזמנו, הציווי המקורי הכיל גם את תיאור מטרת המשכן, "ויעשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". כעת, תכלית זו בולטת בהיעדרה.

33. שמות ל"ה, ד'-י':

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר: קָחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַה' כָּל נָדִיב לְבוֹ וְיָבִיאה אֶת תְּרוּמַת ה' זָהָב וְכֶסֶף וְנַחֲשֶׁת: וְתִכְלַת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים: וְעֹרֹת אֵילִם מְאֻדָּמִים וְעֹרֹת תַּחֲשִׁים וְעִצֵּי שְׁטִיטִים: וְשִׁמֹן לְמָאוֹר וּבִשְׂמִים לְשִׁמֹן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: וְאֲבָנֵי שֹהַם וְאֲבָנֵי מְלֵאִים

וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד

לעיל ראינו את הפרשיה הבאה המתארת את הריחוק שחל ביחסי ה' ועמו.

29. שמות ל"ג, ז'-יא':

"וּמִשָּׁה יָקַח אֶת הָאֹהֶל וְנָטָה לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְּחֹק מִן הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל מִבְקָשׁ ה' יֵצֵא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה... וְדַבַּר ה' אֶל מֹשֶׁה פְּנִים אֶל פְּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשֵׁעַ בֶּן נוּן נָעַר לֹא יִמִּישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל"

אבל למען האמת, דילגנו על פרט מפתיע שהיא טומנת בחובה. קריאת שמו של אהל משה דווקא בשעה זו בשם "אוהל מועד" נראית תלושה לחלוטין. המונח "אהל מועד" כבר מוכר לנו, כמתייחס למשכן ה' עצמו (לעיל כ"ז, כ"א). מהו הטעם לקרוא לאהל משה באותו שם? לכאורה הוא ההיפך הגמור ממנו, שהרי הוא בא לציין את אי-השראת השכינה בישראל!!

לשאלה זו התייחס האבן עזרא בפירושו הקצר.

30. אבן עזרא שם י"ז':

"וטעם כל הפרשה, כי השם אמר למשה, קודם מעשה העגל, ויעשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' (שמות כ"ה, ח'). וכאשר עשו העגל אמר: 'לא אעלה בקרבך'. והנה לא יעשה המקדש. וכאשר התחנן משה אל השם, אמר לו שהשכינה תהיה על האהל, שהוא אהל משה"

על פי דבריו עולה, שקריאת שמו של אהל משה, בדיוק בשמו של המשכן, מסמלת יותר מכל את המשבר בו שרויה בניית המשכן. כרגע, פרויקט בניין המשכן בקרב ישראל נגזז. אין לעת עתה צורך במשכן שכזה, שכן המשכן כבר עומד על תילו, ו-ה' שוכן בקרב בחירו, משה.

פֶּסֶל לָךְ שְׁנֵי לוחֹת אֲבָנִים כְּרֹאשֵׁינִים

להמחשת המצב נעיין בנקודה נוספת. הביטוי, "פסול לך שני לוחות אבנים כראשונים", מופיע פעמיים בתורה. הפעם הראשונה היא, כאשר הוא התרחש לאחר חטא העגל. לאחר הודעת ה' כי נעתר לבקשת משה ויראה לו את אחוריו, הוא מצווה כך.

31. שמות ל"ד, א'-ד':

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה פֶּסֶל לָךְ שְׁנֵי לוחֹת אֲבָנִים כְּרֹאשֵׁינִים וְכַתְּבֵתִי עַל הַלְּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלְּחֹת הַרְּאשֵׁינִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ... וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם אִישׁ אֶל יָרֵא בְּכָל הָהָר... וַיִּפְסַל שְׁנֵי לוחֹת אֲבָנִים כְּרֹאשֵׁינִים וַיִּשְׂכֶם מֹשֶׁה בְּבִקְרֹ וַיַּעַל אֶל הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לוחֹת אֲבָנִים"

ביטוי זה נזכר שוב בספר דברים, בתוספת ציווי לעשות ארון עץ לשים בו את הלוחות.

לְאֶפֶוד וְלַחֹשֶׁן: וְכָל חֶכֶם לֵב בְּכֶם יָבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' "

ומציע הרב אלדר, שבשעה זו משה אינו יכול להבטיח את השראת השכינה במשכן, ולכן הוא משמיט משפט זה המופיע בסיומת של הציווי בפרשת תרומה.

אך אם כן, עלינו לשאול ביתר שאת: מניין שאב משה את הביטחון להכריז על חידוש הבנייה? הרב אלדר, מהציע, כי מהלך זה שייך לאלו המכונים בידי הגמרא, ש"משה עשה מדעתו, והסכימה על ידו השכינה" (הגמרא בשבת פז' ע"א נוקטת בשלושה דוגמאות לעניין זה, ביניהן, שבירת לוחות הברית). משה מנצל את חוסר הוודאות ביחס לציווי המשכן. אמנם המשכן אינו נצרך, אך גם לא בוטל באופן רשמי וגורף. באווירה זו מושך משה את העם למלאכה, בתקווה שעם בניין המשכן, ישובו יחסי ה' עם עמו כבתחילה.

אפשר לראות רמז להבנה זאת בפירוש הרמב"ן לדברים.

34. רמב"ן על דברים י"א א':

"על דרך הפשט יתכן כי ועשית לך ארון עץ - ירמוז לארון שעשה בצלאל. וזה, כי מתחלה נצטווה משה על המשכן וכליו, והיתה המצוה הראשונה ועשו ארון עצי שטים (שמות כה י), כי היא עיקר הכוונה בכל המשכן להיות השם יושב הכרובים. ואחרי כן עשו את העגל, וכאשר נתרצה השם למשה ואמר לו שיכתוב על הלוחות האלו כמכתב הראשון צוהו בקצרה שיעשה ללוחות האלה ארון עץ, היא המצוה לו ללוחות הראשונות. והנה הזכיר לו המצוה הראשונה שבענין המשכן ושהכל תלוי בה, ומזה למד משה לעשות המשכן וכליו כאשר נצטווה מתחלה"

לדעת הרב אלדר, מסיבה זו, לא יכול היה הכתוב לפטור את עשיית המשכן במשפט סתמי בדמות "ויעשו בני ישראל ככל אשר ציווה ה' את משה", כיוון שבשעת עשיית המשכן לא היה ברור האם זהו אכן הדבר שציווה עליו ה'. רק לאחר השלמת הבנייה התברר שהמהלך היה במקומו, וזכה משה וזיכה את העם, שהסכימה על ידם דעת השכינה.